

ВИТОКИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ЖІНОЧОЇ ШКОЛИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У II ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Добровольська В.А.

Херсонська державна морська академія

Проаналізовано комплекс соціально-економічних та суспільно-політичних передумов процесу становлення і розвитку системи вищої жіночої освіти Півдня України у II половині XIX – на початку XX ст. Висвітлено еволюцію законодавчого закріплення права жінок на здобуття вищої освіти педагогічного напрямку. Розкрито шляхи підготовки жіночих педагогічних кадрів на початку XX ст. Основним шляхом здобуття вищої педагогічної освіти на Півдні України були Одеські жіночі педагогічні курси, пізніше реорганізовані у вищі жіночі курси. Проаналізовано особливості процесу загальнопедагогічної підготовки жіноцтва.

Ключові слова: жіночі педагогічні курси, загальнопедагогічна підготовка, Міністерство народної освіти, Новоросійський університет, вищі жіночі курси, недержавні вищі навчальні заклади.

Освіта – це один з найдавніших соціальних інститутів, що викликаний потребами суспільства відтворювати і передавати знання, вміння, навички, готувати нові покоління для дорослого життя. Освіта і суспільство нероздільні.

Роль та місце жінки в суспільстві – одне з одвічних питань. Важливими працівниками сучасної системи освіти є жінки. В нашій державі чоловіки та жінки мають рівні права у здобутті середньої та вищої освіти, що закріплено в Конституції України та Законі України «Про освіту». Але такий стан речей став можливий у результаті тривалої боротьби жінок за права.

Постановка проблеми. Гендерна політика є досить важливою складовою суспільно-політичного життя суспільства. Освіта України переживає етап реформування, пов'язаний зі зміною менталітету нового, інформаційного, суспільства та особистості, ціннісних орієнтацій молодого покоління. І від жінок-вчителів, їхньої освіченості залежить стан політичних та соціальних змін у суспільстві. Саме тому ми вважаємо актуальним вивчення процесу становлення і розвитку вищих жіночих шкіл Наддніпрянської України у другій половині XIX – на початку XX ст. на прикладі Одеських жіночих педагогічних курсів. У даній роботі подається характеристика змісту педагогічної підготовки майбутніх вчительок з вищою освітою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження історії жіночої освіти Півдня України II половині XIX – початку XX ст. не приділялось належної уваги, хоча є досить різноманітна література, в якій автори торкалися окремих аспектів досліджуваної теми. Науковці вивчали зміст «жіночого питання» у XIX ст., аналізували діяльність уряду, громадських установ у сфері освіти, роль приватних осіб, розкривали діяльність неурядових вищих навчальних закладів, зокрема, вищих жіночих курсів як по всій території України, так і в південноукраїнських губерніях [4; 5; 10; 11; 13]. Чимало праць присвячено системі вищої освіти Одеси як центра освіти Півдня України [1; 2; 6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В радянській історіографії проблемі жіночої освіти не приділялася увага, а система жіночих шкіл розглядалася як сторінка дореволюційної історії освіти. Сучасні дослідники присвятили

свої розвідки висвітленню окремих аспектів жіночої освіти України у II половині XIX – на початку XX століття. Незважаючи на наявність значної кількості праць з історії освіти, питання вищої жіночої освіти у південному регіоні широко не висвітлювалися у науковій літературі, особливо питання вищої жіночої педагогічної освіти.

Мета статті. Головною метою роботи є аналіз обставин становлення вищої жіночої педагогічної освіти на Півдні України у II половині XIX – на початку XX ст., роль уряду і громадськості у цьому процесі, а також висвітлення змісту педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. У другій половині XIX – на початку XX століття більшість українських губерній входили до складу Російської імперії. Всі реформи у сфері освіти Наддніпрянщини здійснювалися у межах загальноімперської політики. Однією з проблем внутрішньої політики держави стає вища жіноча освіта.

Жінки не мали громадянських прав і були позбавлені юридичного права на вищу освіту. Вони не мали дозволу навчатися в університетах, тому класичні університети у Харкові, Києві, Одесі надавали освіту лише чоловікам. До 70-х рр. XIX ст. в українських губерніях не було жодної вищої жіночої школи.

Прогресивне жіноцтво докладало багато зусиль, щоб здобути вищу освіту. Деякі жінки здобували освіту за кордоном переважно у Швейцарії і Німеччині, причому кількість російських студенток постійно зростала. Наприклад, якщо у 1868 р. у Цюрихському університеті навчалася тільки 4 студентки з Російської імперії, то у 1873 р. їх кількість виросла до 104. Серед них представниць українських губерній було 41,7%, а з Півдня України – 29% [1, с. 81; 2, с. 115].

Царський уряд, побоюючись впливу європейських революційних настроїв, прийняв розпорядження про повернення в імперію всіх жінок, які навчалися за кордоном, причому під загрозою переслідування. У 1873 р. було офіційно заявлено: «Правительство не может допустить мысли, чтобы два-три докторских диплома могли искупить зло, происходящее от нравственного растления молодого поколения, и потому признает необходимым положить конец этому ненормальному движению» [1, с. 81].

Уряд був змушений почати створення мережі вищих шкіл для жіноцтва. Міністр народної освіти Д.А. Толстой зазначав, що «создавая и поддерживая учреждения, удовлетворяющие существующую среди женщин потребность в высшем образовании, правительство дает желающим полную возможность приобрести научные знания в пределах отечества» [3, с. 126].

Ця заява була реалізована лише частково. У 1872 р. у якості експерименту були відкриті Московські вищі жіночі курси професора В.І. Гер'є. Наступні ВЖК були відкриті у Санкт-Петербурзі і Казані (1876 р.), і, нарешті, у Києві (1878 р.) [4, с. 271]. В інших університетських містах таких шкіл не дозволили відкрити, незважаючи на клопотання громадськості. Ці заклади давали педагогічну освіту, але слухачки цих курсів не отримували жодних прав випускників вищої школи [5, с. 79].

Процедура відкриття курсів була тривалою і складною: на ім'я попечителя навчального округу подавалося клопотання про організацію ВЖК в тому чи іншому місті, далі прохання з відгуком попечителя відправлялося в Міністерство народної освіти (далі – МНО), де, після наради за участю начальника IV відділення, міністра внутрішніх справ, начальника III відділення Канцелярії Його Імператорської Величності і самого міністра народної освіти, виносився остаточний вердикт [1, с. 82]. Тому часто клопотання відхилялися різними чиновниками за формальними ознаками.

Громадськість продовжувала боротьбу за вищу жіночу освіту. Так, було організовано платні курси (публічні наукові лекції) при Новоросійському і Харківському університетах. Слухачки отримували лише довідку про прослухані курси без будь-яких прав. Але такі ініціативи сприяли заснуванню на початку XX ст. системи навчальних закладів для жіноцтва.

Боротьба громадськості міст за вищі навчальні заклади для жіноцтва тривала далі. Жінки так і не були допущені до університетів, тому підготовка вчителів жіночої статі на початку XX століття здійснювалася в навчальних закладах, що автономно існували у системі університетської освіти.

Країна потребувала освічених педагогічних кадрів для закладів усіх рівнів освіти, але спостерігалася недостатня розробка нормативно-правових актів і методичних розробок.

У країні не вистачало педагогів. На кінець XIX ст., завдяки активній діяльності громадськості, суттєво розширилася мережа цих жіночих середніх шкіл і зріс учнівський контингент у них. Існувала ціла система середньої жіночої освіти: гімназії, єпархіальні училища, інститути шляхетних дівчат. Потрібні були кадри для цих шкіл.

На початку XX ст. в Одесі проживало майже 500 тис. осіб. Тому постійно розширювалася мережа навчальних закладів, збільшувалася їх кількість. У 1900 р. в гімназіях, реальних і комерційних училищах навчалось 7250 осіб. Швидко розвивалася і жіноча освіта. У 1894 р. в Одесі діяли 4 жіночих гімназії, 1909 р. – 12, а вже у 1915 р. – 23. Потреба вчительок з вищою університетською освітою все більш зростала [6, с. 17].

До того ж частина випускниць цих шкіл мріяла про продовження навчання. Попечитель Одесько-

го навчального округу Х. Сольський інформував уряд про щорічну кількість випускниць гімназій Одеського навчального округу близько 600 осіб, немало з яких від'їздили до Швейцарії та Франції здобувати подальшу освіту [2, с. 117; 6, с. 17].

Уряд спочатку намагався вирішити проблему нестачі педагогічних кадрів за рахунок відкриття короткострокових педагогічних курсів. У 1900 р. МНО створило «Правила про однорічні курси для підготовки вчителів і вчительок початкових училищ», у 1907 р., у зв'язку із обговоренням питання про введення загальної освіти, – «Правила про дворічні та трирічні педагогічні курси» [7]. Але цього було недостатньо.

На початку XX ст. в Україні розширилася мережа вищих закладів педагогічної освіти, склалися тенденції формування підготовки вчителя. Фундаментом цього було XIX століття – період, для якого були характерні: державні та урядові освітні реформи (1802–1804 рр., 60-х років XIX ст. і початку XX ст.); створення системи народної освіти, для якої потрібні були педагогічні кадри; поширення мережі державних закладів вищої педагогічної освіти – педагогічних інститутів та педкурсів при імператорських університетах; створення в 70-х роках XIX – на початку XX ст. самостійних вищих навчальних закладів (Ніжинського історико-філологічного інституту (1875 р.), Вищих жіночих педагогічних курсів у Києві (з 1878 р.); відкриття вищих педагогічних навчальних закладів на громадських і приватних засадах. [11, с. 20]. Останні були місцем для здобуття освіти тими людьми, які через статеву, станову або національну приналежність, не могли здобути освіту у державних вищих школах.

У зазначений період українські університети (Харківський, Київський Св. Володимира і Новоросійський в Одесі) здійснювали керівну роль у регіональній освіті.

Ще у 1896 році низка професорів Новоросійського університету подала клопотання до міністерства про дозвіл відкрити в Одесі курси за зразком Петербурзьких вищих жіночих курсів. Пізніше, сподіваючись на позитивне вирішення справи, в 1902 р. у це прохання було внесено деякі зміни: курси повинні були мати характер спеціального педагогічного навчального закладу. Комісія, яка складалася з викладачів Новоросійського університету на чолі з професором М. Ланге, склала проект «Положення» про курси [8, арк. 2]. У 1903 р. від міністерства народної освіти було отримано «высочайшее соизволение на учреждение курсов».

Отже, початком історії вищої жіночої освіти Півдня України є історія Одеських жіночих педагогічних курсів. Цей провідний регіональний центр освіти для жіноцтва був відкритий у 1903 році на правах приватного навчального закладу, для надання дівчатам вищої наукової освіти і педагогічної підготовки, потрібної для вчительок гімназії [9, арк. 4]. Для цих трирічних курсів головним стало спеціальне педагогічне спрямування [10, с. 255].

Процес підготовки жінок-вчителів з вищою освітою був тісно взаємопов'язаний з особливостями соціально-економічного та суспільного розвитку Наддніпрянської України.

Основними передумовами утворення вищих педагогічних курсів на Півдні України були: про-

гресивні реформи 1860–70-х рр., революційні події 1905–1907 рр. До суспільно-політичних передумов відносимо: виникнення перших таємних гуртків серед студентів та викладачів університетів, громадський рух (1860–80-х рр.), розвиток академічної філософії, виникнення перших українських політичних партій (кінець XIX – початок XX ст.).

Все це вплинуло на організацію шкіл для загально-педагогічної підготовки вчителя і знайшло відображення в авторських навчальних курсах педагогічного спрямування, розроблених професорсько-викладацьким складом університетів. Серед них – Й. Шад, О. Рейніш, М. Лавровський (Харківський університет); М. Курляндцев, Й. Міхневич, Х. Гаспаген (Новоросійський університет); С. Гогоцький, П. Авсенев, О. Новицький (Київський університет Св. Володимира) [11, с. 31].

Урочисте відкриття Одеських жіночих педагогічних курсів відбулося у жовтні 1903 р. в присутності міністра народної освіти С.М. Лук'янова. Курси були відкриті на 6 років при приватній гімназії К.С. Пашковської. Поступити могли жінки, які мали атестат або свідоцтво про закінчення жіночої гімназії. Метою цього навчального закладу було: дати вищу наукову освіту і педагогічну підготовку для викладання у гімназіях [8, арк. 2].

Історик А. Добролюбський зазначає, що «термін «педагогічний» передбачав сучасне його розуміння – навчання наукам у процесі виховання і освіти» [6, с. 19].

Бажаючих здобути вищу педагогічну освіту було чимало, навіть більше, ніж могли прийняти. Так, на момент відкриття курсів 450 жінок подали заяви, а прийняли лише 300, враховуючи їх успішні оцінки в атестатах.

Студентки поділялися на слухачок і вільних слухачок. До першої групи потрапляли особи, які досягли 17 років і які мали свідоцтво про закінчення гімназії. Вільними слухачками, з дозволу попечителя, могли бути особи, які здобули або не здобули систематичну освіту, але займалися педагогічною діяльністю [12, с. 186].

На 1 січня 1904 р. на курсах навчалось 296 чоловік, з них 237 слухачок і 59 вільних слухачок. Така кількість вільних слухачок пов'язана з тим, що рада курсів не могла гарантувати практичних педагогічних занять більш ніж 240 особам [6, с. 20].

Курси склалися з 5 відділень: історичного, математичного, російської мови і словесності, французької та словесності, німецької та словесності. Директором був призначений ординарний професор Новоросійського університету Микола Ланге, інспектором – Катерина Пашковська, керівник гімназії. Вирішення питань з навчальної роботи входило до юрисдикції ради курсів у складі згаданих директора й інспектора, а також викладачів. Господарськими питаннями займався попечительний комітет, який складався з директора, трьох членів ради та інспектора.

У 1904 р. міністром народної освіти було затверджено правила для слухачок Одеських жіночих педагогічних курсів із доповненнями до існуючих правил: слухачками могли бути дівчата віком від 17 до 23 років, кількість вільних слухачок не повинна була перевищувати 2% від загальної кількості, а число слухачок іудейського віросповідання не повинно було перевищувати 20% від загальної кількості [8, арк. 6].

Найбільша кількість слухачок була на історичному та математичному відділеннях, випускниці яких найчастіше вступали на педагогічний шлях [4, с. 273].

Отже, найбільшою популярністю на Одеських педагогічних курсах користувалося історичне відділення – 128 осіб. Далі за популярністю йшло математичне відділення – 50 осіб; французької мови та словесності – 32; німецької мови і словесності – 15; російської мови і словесності – лише 7.

Студентки мали різноманітне віросповідання. Так, кількість жінок православного віросповідання складала – 158 осіб, іудейського – 109, католицького – 13; протестантського – 9; вірменогригоріанського – 5, караїмського – 2. Переважна більшість учениць були незаміжніми (286), заміжних було 8, вдів – 2 [1, с. 84].

Курси існували в основному за рахунок плати за навчання (75 крб. на рік). Для порівняння: кваліфікований робітник заробляв 25–30 крб. у місяць; працюючі жінки – 10–12 крб.

За перше півріччя існування Одеських жіночих педагогічних курсів від плати за навчання було отримано 21440 руб.; витрачено на платню адміністрації, викладачам і службовцям, найм і утримання квартири, меблювання, бібліотеку та ін. – 10873 руб. 98 коп. [6, с. 20]. Приватні пожертвування також допомагали курсам розвиватися. Так, професор Новоросійського університету, ініціатор створення вищої жіночої освіти Олександр Семенович Трачевський пожертвував 6059 крб. [12, с. 186].

У 1904 р. курси перейшли в нове приміщення по вулиці Торговій, що було побудоване по спеціальному проекту. Воно складалося з фізичного кабінету, бібліотеки та 12 аудиторій, з яких одна була на 300 чоловік, дві на 200, одна на 100, чотири на 70, і ще чотири меншого розміру.

На курсах викладали багато відомих вчених: історики І.А. Линниченко, Є.М. Щепкін, О.С. Трачевський, ботанік і географ Г.І. Танфільєв, археолог Е.Р. Штерн, лінгвіст А.І. Томсон, фізик Є.А. Кирилов, математик І.В. Слешинський та ін. Більшість з них в перші роки існування курсів читали свої лекції безкоштовно, а також віддавали на потреби курсів свої заробітки від публічних лекцій. Наприклад, професор І.А. Линниченко пожертвував 1250 крб. 75 коп. [6, с. 20].

На курсах діяла предметна система навчання. Навчальні дисципліни поділялися на обов'язкові та необов'язкові. Перелік навчальних курсів визначався навчальним планом відповідного відділення. Навчальний процес складався з лекцій та практичних занять. Третій рік навчання присвячувався, переважно, педагогічній теорії й практиці.

Саме педагогічний напрям був основним напрямом недержавної вищої школи. Педагогічним навчальним закладом належав безперечний пріоритет у розробці теоретичних і прикладних проблем шкільної та дошкільної педагогіки [4, с. 274].

Особливістю вищих шкіл на приватних та громадських засадах були: своєрідність навчального процесу; автономність програм окремих вищих навчальних закладів, що зумовило своєрідність розвитку педагогічної підготовки в кожному із них, зокрема в університетах; становлення основ теоретичного компонента загаль-

ної підготовки вчителя через викладання курсів педагогіки, дидактики, історії педагогічних течій, шкільної гігієни, училищезнавства тощо та виключно авторське розроблення їх змісту; визначення практичної складової загальнопедагогічної підготовки, що включала: відвідування студентами уроків провідних викладачів гімназій з їх наступним аналізом та самостійне проведення уроків практикантами. Педагогічна практика, як правило, проходила у школах міста або ж зосереджувалась у зразковій при педагогічному навчальному закладі гімназії, початковому чи вищому початковому училищі [11, с. 20–21].

У результаті революційних подій 1905 року курси були закриті. Вже 16 січня 1905 р. студенти Новоросійського університету організували демонстрацію протесту. У революційних заворушеннях студентства «курсисти» брали найактивнішу участь. Тому протягом 1905 року і весняного півріччя 1906 р. занять на курсах не було – як, втім, і у всіх інших вищих навчальних закладах імперії [6, с. 22].

З іншого боку, революційні події 1905 року сприяли відносній демократизації вищої освіти. Це відбулося під тиском громадсько-педагогічного руху. Активні діячі були незадоволені жорстким міністерським контролем, консервативними принципами організації навчально-виховного процесу, бюрократизацією змісту освіти.

Революційні події стали каталізатором нового етапу освітнього руху. Дослідниця Н.М. Дем'яненко вказує, що у цей період з'являються нові тенденції: стабілізація загальнопедагогічної підготовки в навчально-виховному процесі вищих шкіл, наближення до оптимального поєднання педагогічної теорії і шкільної практики, соціальна орієнтація у формуванні особистості вчителя [11, с. 23].

Розробляються варіативні проекти та моделі загальнопедагогічної підготовки вчителя (С. Ананьїн, Ф. Зеленогорський, В. Зеньківський, О. Музиченко, П. Тихомиров). Численні педагогічні теорії орієнтовані на потреби народної освіти. Розгортається дискусія з проблем удосконалення підготовки вчителя, створення професійних програм, інноваційних форм педагогічної освіти (В. Гельвіг, Т. Лубенець, І. Сікорський, К. Щербина) [11, с. 23].

Популярними стають ідеї гуманізації та автономізації у здійсненні багаторівневої загальнопедагогічної підготовки; творчого особистісно орієнтованого підходу до її організації і проведення. Розробляються теоретичні концепції та моделі, запроваджуються варіативні навчальні плани і програми, інноваційні методики та технології. З'являються різноманітні авторські курси: І. Сікорського («Душа дитини», «Вчення про християнську моральність», «Вчення про дітей, важких у виховному відношенні»), Я. Чепіги («Основні проблеми соціального виховання», «Трудове виховання у зв'язку з історією педагогіки»), А. Володимирського («Педагогіка особи», «Практична педагогіка»), А. Зільберштейна («Система народної освіти»), С. Русової («Питання допоміжного виховання»), Г. Черкова («Техніка експериментального дослідження особистості»), Г. Ващенко («Теорія і психологія творчості»), «Питання релігійного виховання»), М. Даденкова («Нові педагогічні течії в школі») [11, с. 30].

Уряд надав міністру народної освіти право самостійно вирішувати проблеми, пов'язані з відкриттям недержавних вищих навчальних закладів. Початок упорядкування процесу створення системи недержавних вищих навчальних закладів у цілому поклада затверджена Миколою II доповідь міністра народної освіти графа І.І. Толстого (1905 р.), яка дозволяла відкриття приватних курсів з програмою освіти вище середньої [13, с. 106]. Це створило правову основу для розвитку недержавної вищої школи.

Навесні 1906 р. завдяки клопотанню професорів Новоросійського університету М. Ланге, Є. Щепкіна, І. Слешинського курси було перетворено у вищі жіночі курси у складі двох факультетів: фізико-математичного та історико-філологічного, пізніше відкрився юридичний факультет [8, арк. 6,8].

Вищі жіночі курси в Одесі – це навчальний заклад приватного характеру, в якому професори університетів викладали дисципліни з курсу вищої школи. Їх офіційне відкриття було оголошено 26 серпня 1906 р. Слухачкам колишніх педагогічних курсів, які бажали продовжити навчання, слід було лише подати заяву про прийняття на курси.

Одеські жіночі педагогічні курси відіграли свою позитивну роль, ставши фундаментом для наступного навчального закладу – ВЖК. Це реформування відбулося через те, що суто педагогічний характер навчального закладу не задовольняв більшість слухачок. Населення міста було переважно неправославним, а законодавство Російської імперії обмежувало право на вчителювання представників іудейського віросповідання [2, с. 117].

Прагнення жіноцтва до вищої освіти на початку ХХ століття було сильним й охоплювало майже всі прошарки суспільства, тому уряд протягом 1906–1908 рр. дозволив жінкам вступати до університетів і вищих технічних навчальних закладів як вільним слухачкам. А вже в травні 1908 р., у період реакції, міністерським циркуляром було заборонено прийом жінок в університети навіть у якості вільних слухачок [5, с. 80].

Більшість учителів для жіночих гімназій випускали Вищі жіночі курси (Київські (відновили діяльність 1905 р.), Одеські (1906 р.), Харківські (1907 р.), Ніжинські (1916 р.) та Фребелівський педагогічний інститут (1907 р.) [11, с. 23].

У грудні 1911 р. був прийнятий закон, згідно з яким вищі жіночі курси, програми яких відповідали університетським, отримали офіційний статус вищих навчальних закладів [5, с. 82]. Але до 1917 р. державна вища освіта так і не стала доступною для жінок. Основними навчальними закладами для них залишалися громадські та приватні вищі жіночі курси.

Таким чином, законодавча діяльність уряду Російської імперії у справі створення вищої жіночої освіти на українських землях розпочалася у II половині ХІХ століття у зв'язку із потребою країни у кваліфікованих кадрах і під тиском громадськості. Провідну роль у справі створення і діяльності нових типів шкіл відіграли університети. Ініціативи професорів класичних університетів, у тому числі й Новоросійського, щодо створення вищих шкіл для жіноцтва вдалося реалізувати лише на почат-

ку ХХ ст. Початком історії вищої жіночої освіти Півдня України є історія Одеських жіночих педагогічних курсів, які були відкриті у 1903 р. Педагогічним навчальним закладам належав пріоритет у розробці теоретичних і прикладних проблем шкільної та дошкільної педагогіки.

Висновки і пропозиції. Вивчення вітчизняного педагогічного досвіду взагалі, і вищої жіночої педагогічної зокрема, може стати прикладом для реформування системи вищої освіти в Україні та її інтегрування до європейського освітнього простору.

Список літератури:

1. Веселова Т.Н. Из истории высшего женского образования в Одессе (последняя треть XIX – начало XX вв.) / Т.Н. Веселова, О.В. Мельник // Записки исторического факультета. – Вып. 1. – Одесса, 1995. – С. 81–89.
2. Драч О.О. Розвиток вищої жіночої освіти в Одесі другої половини XIX – початку XX ст.: загальноімперські тенденції і регіональні особливості / О.О. Драч // Гуржіївські історичні читання. – 2014. – Вип. 7. – С. 115–118.
3. Теплов В. Пятидесятилетие высшего женского образования в России / В. Теплов // Вестник воспитания. – 1910. – № 9. – С. 126.
4. Иванов А.Е. Высшая школа Российской империи начала XX века / А.Е. Иванов // Вестник Российской академии наук. – 1997. – Т. 67, М. 3. – С. 265–274.
5. Міхневич Л. Витоки вищої жіночої освіти в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) / Л. Міхневич // Юридична Україна. – 2015. – № 7–8. – С. 78–85.
6. Добролюбский А. Из истории педагогического университета [Электронный ресурс] / А. Добролюбский // Режим доступа: http://odessitclub.org/publications/almanac/alm_18/alm_18_8-31.pdf
7. Новые правила о педагогических курсах для подготовки учителей // Родной край. – 1907. – 15 августа.
8. Державний архів Одеської області (далі ДАОО). – Ф. 334: Одесские высшие женские курсы. – Оп. 3. – Спр. 7528: История Одесских высших женских курсов. – Арк. 2–9.
9. ДАОО. – Ф. 42: Канцелярия попечителя Одесского навчального округу. – Оп. 35. – Спр. 385: Отчет о состоянии и деятельности Одесских женских педагогических курсов на 1903–1904 гг. – Арк. 4–10.
10. Мисечко О.Е. Підготовка вчителів іноземних мов на вищих жіночих курсах в Україні (початок XX століття) / О.Е. Мисечко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – Вип. 25. – С. 253–256.
11. Дем'яненко Н.М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в історії вищої школи України (XIX – перша чверть XX ст.): Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Н.М. Дем'яненко / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1999. – 40 с.
12. Федотова Т.И. О высшем женском образовании в Одессе / Т.И. Федотова // Праці Одеського державного університету. – Т. 151. – Серія філологічні науки. – Вип. 11. – Одеса., 1961. – С. 184–191.
13. Драч О.О. Влада Російської імперії і Вищі жіночі курси на початку XX століття / О.О. Драч // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2010. – Вип. XVII. – С. 100–109.

Добровольская В.А.

Херсонская государственная морская академия

ИСТОКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕЙ ЖЕНСКОЙ ШКОЛЫ ЮГА УКРАИНЫ ВО II ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX СТОЛЕТИЯ

Аннотация

Проанализирован комплекс социально-экономических и общественно-политических предпосылок процесса становления и развития системы высшего женского образования Юга Украины во II половине XIX – начале XX в. Освещена эволюция законодательного закрепления права женщин на получение высшего образования педагогического направления. Раскрыты пути подготовки женских педагогических кадров в начале XX в. Основным путем получения высшего педагогического образования на Юге Украины были Одесские женские педагогические курсы, позднее реорганизованные в высшие женские курсы. Проанализированы особенности процесса общепедагогической подготовки женщин.

Ключевые слова: женские педагогические курсы, общепедагогическая подготовка, Министерство народного просвещения, Новороссийский университет, высшие женские курсы, негосударственные высшие учебные заведения.

Dobrovolska V.A.

Kherson State Maritime Academy

**ORIGINS OF VOCATIONAL AND PEDAGOGICAL TRAINING
IN THE SYSTEM OF THE HIGHEST FEMALE SCHOOL IN THE SOUTH
OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF XIX AND EARLY XX CENTURIES**

Summary

The complex of social, economical and political preconditions of establishing and developing the system of higher women's education in the South of Ukraine in the second half of the XIXth century – at the beginning of the XXth century is analyzed. The evolution of legislative confirmation of women's right to higher education is enlightened. The ways of women's pedagogical staff training at the beginning of the XXth century are described. The main way of getting higher pedagogical education in the South of Ukraine were Odesa women's pedagogical courses, later reorganized in higher women's courses. The peculiarities of the process of women's general pedagogical training are analyzed.

Keywords: women's pedagogical courses, general pedagogical training, The Ministry of National Education, Novorossiiski University, higher women's courses, non-state higher educational establishments.